

olvasók Petőfiről alkotott nézeteinek, véleményeinek kialakulását vidékünkön, s nem utolsósorban a költő alakjának ellegendásítására hatottak ki.

Víg Lajos Naplóbeli legendateremtő eredményeinek szálai éppen a Penavin Olga által összegyűjtött és felmért anyagig vezetnek. Az adatközlők ismereteinek felmérése ugyanakkor felhasználható a tévhitek eloszlására is az oktatómunka további folyamatában.

Szeli István tanulmánya Kohlmann Dezső zombori tanár Petőfivel kapcsolatos írásaira is felhívja a figyelmet, kinek »Petőfi-képe mentes a Napló egyéb írásaiban kifejezésre jutó káspolgári ízlésnek attól a tolkodóan intim és bántó hangnemétől, közleményeitől, amelyek (...) anekdotává silányítják ezt a nagyszerű életet(...)«. (144.) Különösen azért jelentős Szeli István Kohlmann-felfedezése, mert felhívja a figyelmet arra, hogy amikor a hivatalos irodalomtörténet is legtöbb esetben a Petőfi-kérdés periférikus problémáit boncolgatta, nem beszélve a vidékünkön dívó különböző epigon szemléletek elburjánzásáról, Kohlmann felhívta a figyelmet »a költő valóságos értékeire, megbecsülésére, s noha következetlenül, igazi kritériumok nélkül, de ő rajzolt nálunk először világirodalmi háttérrel és európai perspektívát Petőfi alakja mögé (...)«. (145., S. K. K. kiemelése)

A Magyar Tanszék tanulmánykötetéből elsősorban azokról az írásokról szóltunk, melyek, úgy érezzük, a Petőfi-életmű megvilágításának újabb korszerű aspektusaira hívták fel a figyelmet: értem alatta a méltatlanul elmarasztalt *Felhők* költője újraértékelésének kérdését (Bori, Gerold), az időszervi irodalomkritikusi magatartás igényének hangsúlyozását (Bori, Bosnyák). Szeli István tanulmánya pedig még egy adalék a majd egykor megírandó vajdasági irodalomkritika fejezetéhez.

STOJANOVIC-KÁICH KATALIN

KORRAJZ VAGY TÖBB ANNÁL?

GION NÁNDOR: *Virágos Katona*.

Forum, Újvidék, 1973.

Gion új regényére talán az a legjellemzőbb, hogy igen különböző ábrázoló eszközöket használ fel mondanivalója kifejezésére. Ezért az, aki azt tűzné ki maga elé célul, hogy meghatározza irodalomáramlati hovatartozását, nehéz helyzetben volna. Mégis ha röviden meg kellene határoznom, milyen regény is a *Virágos Katona*, azt mondanám, hogy egy Bildungs- vagy Entwicklungsroman. Szerintem ez a germanisztika területéről kölcsönvett kifejezés nagyjából jól jellemzi. A szerző igyekszik művét a főhős fejlődésének bemutatására összpontosítani. Ezért a *Virágos Katona* e szempontból sokban emlékeztet a klasszikus polgári nagyepika egy olyan világirodalmi méretű és értékű alkotására, mint amilyen a svájci Keller Zöld *Henrikje*. Igazságtalanok lennénk azonban Gionnal szemben, ha nem térnénk ki alkotásának más összetevőire is.

Már az első mondatban pontosan definiálja a cselekmény helyét és időpontját: Szenttamás, a múlt század vége. A színhely a továbbiak folyamán is szinte mindig Szenttamás, kivételt képez a befejező rész, mely valahol Galiciában játszódik le. A hősök főleg szegény emberek, de felvonulnak a középréteg képviselői, például az iparosok, sőt az uralkodó osztály képviselője, egy magyar nemes is. A hangsúly azonban inkább a társadalom szélén élő két fiatal sorsának ábrázolásán van. A két hős: a »mesélő« Rojtos Gallai István és barátja, Török Ádám. Kettőjük életére az jellemző, hogy nem tudnak, vagy (az előbbi esetében) nem akarnak beilleszkedni környezetükbe. Rojtos citerázásból tengődik, míg Török, miután a pász-torkodásból elcsapják, magányos farkassá, majd útonállóvá válik. A cselekmény gyorsan perog, feszült párbeszéddek váltogatják egymást, ezért a regény olvasmányos. Az író a korabeli társadalmat nem igyekszik teljes-ségében ábrázolni, emiatt műve csak súrolja a Veres Péter-i szociográfiát, az ábrázolt világ inkább csak keretül szolgál az eszmei mondanivaló kifejezésére. Elsősorban a társadalmi rajz élessége hiányolható, minden elmosódott, meseszerű, itt-ott anekdotikus, mitikusba hajló. Ezt a hangnemet valószínűleg a szerző nosztalgikus szeretete szülte, melyet az ábrázolt kor, annak hősei és légköre iránt érez. A felületes olvasó úgy vélheti, hogy ifjúsági regényről van szó, mivel a háttér laza és ködös ábrázolása, a meseszerűség erre utal. Gion regénye azonban sokkal több ennél, értéke másban rejlik.

Súlypontja eszmei üzenetén van. Az eszmei mondanivaló pedig a főhős fejlődéséből és a Virágos Katona e fejlődésben betöltött szerepéből fakad. Rojtos Gallai István szabad madárként él, idejének nagy részét a település közelében levő Kálvárián tölti el szemlélődve, figyelve a szegény földműveseket, akiket sajnál, de ugyanakkor le is néz földhözragadtságuk miatt. A Kálvária képei iránt különös vonzalommal viselkedik, elsősorban a kor-bácsos Virágos Katona alakja ragadja meg álmódosásra hajlamos lelkét. Úgy véli, arca mérhetetlen boldogságot fejez ki, s ez számára izgató, mert az őt körülvevő durva valóságban talán nincs is boldog lény. Egyedül az álmódosó falusi kanász boldog, de épp az ő szerencsétlen pusztulása világítja meg számára a Virágos Katona boldogságának titkát: »... el kell menni onnan, ahol a ronda dolgok történnek« (118.) — más szóval: a nehezen elviselhető valóság elől nem menekülhetünk el, de megmarad számunkra a gondolat szabadsága, a szellemi bezárkózás, elszigetelődés. Miután hősünk erre a megállapításra jut, még többet tartózkodik a gondolat festői megtettesítője, a Virágos Katona társaságában, közelében biztonságban érzi magát, »megvédve mindentől és mindenkitől«. (164.) Rojtos a fenti gondolatok alapján az összpontosítás oly magas fokát éri el auto-szuggestió útján, hogy csodálatos és meseszerű utazásokat tesz meg a képzelet világában, ahol boldogság és örök igazság uralkodik. Nem válik azonban ártatlan álmódosóvá és társadalmilag tétlen, szürke lényé. Fejlődése tovább tart, a valóság durván behatol életébe: kitör a világháború. Kétségbeesetten tiltakozik ez ellen: »Márpedig én nem akartam tudni a hábo-rúról, és arról sem akartam tudni, hogy három nap múlva be kell vonul-nom« (211.), de barátja, Török Ádám szavai: »A dolgok léteznek akkor is, ha te nem gondolsz rájuk« (215.), végleg megtanítják arra, hogy hiába igyekezett elszigetelődni a valóságtól, elmenekülni tőle. Az ember társadalmi lény, tudata a korabeli társadalmi viszonyok összességének függvénye. Rojtos még tiltakozik: »De a Virágos Katonából soha életemben nem akarok kigyógyulni« (215.), azonban az események magával ragadják, visszatér a valóságba, fejlődése, tudatának formálása tovább folyik. Külö-nös paradox, hogy a töréspontnál Török Ádám fejlődése ellenkező irányú: ő teljesen kivonja magát a társadalom játékszabályai alól és igyekszik el-szigetelődni. Groteszkül, de ugyanakkor igen jellemzően hat vezeklése le-bukásakor: a korabeli társadalom azért bélyegzi meg, mert katonaszöke-vény, nem pedig azért, mert rabló. Rojtos tehát társadalmi lényé változik újra, szerelemre gyúl és a regény végén, mint a mesében, elnyeri jutalmát, a német molnár lányának kezét. Beilleszkedése a valóságba teljes »siker-rel« jár. Hiába megy vissza a Kálváriára: »A Virágos Katona elment a Kálváriáról. Idejötték ezek a nyomorult, jajgató emberek és elűzték.« (239.)

Az a benyomásom, hogy a főhős társadalmosítása kétes végeredménnyel jár: Rajtós még mindig álmodozó, a többitől elütő lény. Ezzel életútja az olvasó számára lezárult, Gion befejezettnek érezte írói üzenetét.

Számomra zavarólag hatott az »Ich-Form« (egyes szám első személyben való történet- és élménymesélés) keverése a tárgyilagos ábrázolással. A regény java részében az »Ich-Form« dominál, azaz csak arról kapunk információkat, amit a főhős átél vagy egyszerűen közöl. Vannak azonban részletek, amikor Gion »beavatkozik« ebbe a monológba és mint a mindent tudó elbeszélő kiegészítő információkat közöl arról, amiről főhősének egyszerűen nem lehetett tudomása. Véleményem szerint, amennyiben Gion végig Rajtóst engedte volna beszélni, regénye meggyőzőbben hatott volna, sőt a művészi ábrázolás is magasabb szintre emelkedett volna. Ellenben Gionnak sikerült egy egyéni regényötvetet megteremtése, melyben tarkán keverednek a naturalizmus, realizmus, szimbolizmus, sőt a szürrealizmus elemei. Külön tanulmány foglalkozhatna ezzel az irányzatbeli keveredéssel, mivel valószínűleg érdekes eredményekhez vezetne.

A regényben maga a mű és annak eszmei mondanivalója közötti viszony a legproblematikusabb. A fentiekben igyekeztem elemezni az eszmei mondanivalót: az ember társadalmosítása egy részben antihumánus környezetben. Tudniillik vita tárgyát képezheti, amennyiben természetesen elfogadjuk a fenti megállapítást, hogy vajon a mű tartalmából fakad-e, azaz az egyedi sors (konkrétan Rajtós Gallai István alakulásának) végső tanulsága-e, vagy pedig az író e művét egyebek között az említett eszmei mondanivaló illusztrálása érdekében teremtette meg. Szerintem az eszmei mondanivaló gyakran nem a regénybeli események függvénye, hanem attól függetlenül létezik az író tudatában, s az szándékosan, kívülről iktatja be alkotásába. Ez sokat levon Gion regényének értékéből. A főhős belső monológjai gyakran olyan szinten vannak, amely esetében elképzelhetetlen, tekintetbe véve szellemi érettségét és társadalmi élményei által kialakított tudatát. Amennyiben az író én-regényt ír, csak a hős élményein és érzésein keresztül üzenhet az olvasónak.

Gion regénye friss színfolt irodalmi tájképünkön. Legnagyobb értékeit abban látom, hogy feleleveníti vajdasági múltunk egy eddig ritkán feldolgozott időszakát, e célból különböző ábrázoló eszközöket használ, dinamikus, egy-egy hős arcképe, ha vázlatban is, de jól sikerült, akárcsak a kor életérzésének érzékeltetése. Fogyatékosága viszont, hogy az eszmei mondanivaló nem fakad szervesen belőle.

VARGA ISTVÁN

A VERS TÉRBELI KONSTRUKCIÓJA

TOLNAI OTTÓ: *Legyek karfiol.*
Forum, Újvidék, 1973.

Tolnai Ottó költészete egy bonyolult metamorfózison ment keresztül. Egy, a hagyományokkal már szakítani igyekvő, de a múlt vonzását még legyőzni nem tudó alkotó verseit nyújtja e válogatás. Bár a szerzőt még foglalkoztatják a »megszokottnak« tudott emberi és alkotói témák, mint